

Р. Г. Бензон.

Біль світа.

(Зі збірки оповідань „Невидиме світло“).

В міру того, як минали дні, ставав я більше спокійний про здоровля свого приятеля. Паркер запевняв мене, що по моїм приїзді наступила велика зміна на ліпше. І справді, понура тінь, що її зауважив я в очах старця, значно прояснилася. На Святий Вечір відвідав його місцевий парох і вони оба поверх години перебули в каплиці. Правдоподібно мій приятель скористав з нагоди, щоби висповідатися. Вечором був у ліпшому настрою і більше веселий, чим колиінде, без утоми оповідав мені веселі історійки, головно зі своїх діточих літ.

В день Христового Різдва відправив раннім ранком Службу Божу, як звичайно, і з його рук прийняв я Св. Причасте. Пізніше поїхали ми повозом до старої сільської церкви. Останній то раз зявився старець на публичнім місці. Я запримітив, що він був для цілого села предметом не тільки цікавості, але теж великої пошани і сердечної ввічливості.

На вечір казав мій приятель приготувити велике деревце в кімнаті для служби, але ми самі зайшли туди тільки на хвилию в часі найбільшої забави. На вид дітей розяснилася твар пан-отця, по батьківськи кивав їм головою на привітання. По хвилі повернули ми до сальону.

Рано в день св. Івана змінилася нагло погода і важкі хмари заслонили блакить неба. Ми мусіли при свічках їсти снідання. Знову запримітив я, що повернуло пригноблення, яке дещо було розвіялось в останніх днях. Заледви одним словом відповідав він на мої питання і як дитя, поденервоване горячкою, кинув на мене нерадий погляд, коли не вдалося мені відразу згасити спіртової машинки. На протязі дня понура темнота ще більше зросла. Сонце по даремних пробах пробити хмари зайшло в жовтій імлі, зірвався сильний вихор.

Зараз по обіді старий пан-отець удався на гору до свого покою і переказав слугою, що дуже мене перепрошує за нечемність, але не має охоти до розмови і постановив вчасно положитися; додав іще, що сподівається знайти собі якусь розривку на вечір. Я сам чувся не надзвичайно і по яких двох годинах роздумувань в їдальній салі пішов також на гору до свого покою.

Над сходами північного крила дому було трое дверей: в середині — двері до каплиці, з правої сторони були двері до покою

пан-отця, а перед ними кілька ступнів, і треті на ліво — провадили до покою, що його займав я. Переходячи, я спостеріг, що через двері каплиці виходила смуга світла, а двері до покою мого господаря були отворені; бачив я крізь них погасаючий огонь при комині. В хвилину, коли я входив до свого покою, почув, що Паркер іде по сходах, тож запитав я його тихо про здоровля священика.

— Мабуть, мій пан не чується дуже зле — відповів.

Є він ще в каплиці, але сейчас задумує пожитися до ліжка. Забув я вам сказати, що казав запитатися, чи ви не хотіли би завтра рано послужити йому до Сл. Божої.

— Алеж очевидно! — промовив я. — Одначе, чи не уважаєте, що краще було би для нього не вставати завтра рано? Мабуть, він дуже терпів цілий нинішний день.

— Добре, прошу вас — говорив Паркер — постараюся наклонити його, щоби зістав в ліжку і повідомлю вас, якщо мені це вдасться. Але ви знаєте мого пана, сумніваюся, чи зумію його намовити.

Пішов я до свого покою і почав роздягатися. Стояв я ще, коли почув, як отворилися двері від каплиці, а потім замкнулися двері до покою пан-отця. В хвилину опісля хтось застукав до моїх дверей.

— То я, пане! — говорив голос Паркера. — Чи можу розговоритись з Вами?

На моє позволення вірний слуга ввійшов до покою зі свічкою в руках.

— Я неспокійний за свого пана — говорив. — Надармо просив я його, щоби мені дозволив спати в його покою, не хотів. Прийшов я просити, щоб ви дозволили мені переспатися на своїй канапі. Не можу погодитися з думкою, що мав би я віддалитися від пан-отця, а мій покій знаходиться на кінці дому. Спробував би я спати на сходах, але боюся, що спостеріг би те і гнівав би ся на мене.

Очевидно, згодився я радо, навіть з задоволенням; мені самому докучала самота.

Паркер зійшов зі сходів, приніс собі ковдру та подушку і, перепрошуючи мене щераз, положився на софі під вікном. Мое вікно знаходилося на протилежній стіні довгого вузького покою. Вкортці згасив я свічки і ми осталися в темноті.

Довго лежав я і не міг заснути. Перенявся я неспокоєм Паркера. Випрямився на ліжку і старався схопити найменший

шмер зі сходів. Але успокоїв мене вповні вигляд доброго обличчя слуги, що його я бачив перед хвилиною на порозі; не потребував нічого боятися з так добрим опікуном.

Буря вже втихала. Лиш від часу до часу наглий подув потрясав шибами в вікнах. Поволі огортав мене сон і я почав снити.

В сні тім бачив я себе в своїм покою, як лежу на ліжку; але покій яснів від якогось світла, котре, не знаю, звідки пліло. Були відхилені фіранки, що заслоняли вікна і світло наповняло покій та відбивалося в шибах.

Здавалося мені, що ліжка зі мною підноситься, а я жду на появу в вікні чогось, що мене перестрашить. Серед мого очікування, зірвалася сильна буря і — як можна було судити по звуках — ударила в вікно великою галузою блющу. Удари ті повторилися і повторялися безпереривно, щораз виразніше. Не бачив я нічого в вікні, але неустанно чув той правильний шум, наче би мільйони пальців ударили в шиби. Врешті той шум почав мене непокоїти, тому старався я у сні збудити Паркера, в переконанню, що є він іще в моїм покою.

Те намагання закликати його, пробудило мене. Я побачив, що покій був цілком темний. Коли розглянувся більше уважно, запримітив на підлозі довгу смугу світла, що йшла від дверей. По хвилі подув повітрю з тамтої сторони переконав мене, що двері були отворені. Півголосом закликав я Паркера, але ніхто мені не відповідав.

Як міг найтихше, встав я з ліжка і пішов в сторону софи. Постіль була ще тепла, але Паркера вже не було. Тоді поглянув я крізь відхилені двері на сходи. Покій пан-отця був замкнений, але за дверима чув я приглушений шепіт голосів.

Не знаю добре, чому я так дуже занепокоївся; хутко вложив шляфрок та пантофлі і вийшов на сходи. В тій хвилі отворилися двері напроти і я побачив бліде, перестрашене лице Паркера. Коли слуга запримітив мене, скоро звернувся в мою сторону, але рівночасно почули ми з покою пан-отця виразні і голосні зивання:

— Паркер, Паркер! — попроси його, щоби прийшов сейчас в тій хвилі! Але не оставляй мене, ходи до мене!

— Прошу, пане, увійдіть мерщій! — сказав Паркер і впустив мене до покою.

Живо переступив я високий поріг. Паркер увійшов за мною і двері замкнулися.

На ліво від мене був великий параван. Він заслоняв ліжко, що стояло в куті покою; напроти горів великий огонь в печі. Поспішно увійшов я за параван і побачив пан-отця, що сидів на ліжку. На плечах мав шаль і чорну шапочку на голові. Свої очі з виразом несупокою влядив він в мене і вони видалися мені більшими і більше блискучими, як звичайно. Руки скрив під ковдру. На малім столику біля ліжка горіли дві свічки в срібних ліхтарях. Присунув я крісло до того столика і сів.

— Що ж тобі є, добрий, старий друже? Не можеж заснути?

Замість відповіді глядів далше перед себе, немов би не бачив мене цілком; опісля повернув голову і не менше вперто вдивлявся в своє ліжко.

— Терпіння світа — вимовив нагло — терпіння землі й підземелля! Прийшли до мене тепер всі, бо досі не хотів я їх прийняти!

Говорив то й висунув старі руки, худощаві і згрубілі в ставвах та стискав нервово кінець ковдри, що звисала з ліжка.

Взяв я його руки в свої долоні.

— Пан-отцеві дано вищий дар — промовив я. — Ви пізнали всі радощі світа.

Не звертав уваги на мої слова, ані на мою присутність; глядів стало на своє ліжко з тим самим виглядом розпуки. Одначе не взяв рук з моїх долонь.

По хвилині зірвався знову сильний вітер і навіть в тім віддаленім від вікна куті, в котрім стояло ліжко, замерехтіла полумінь свічок, а комином понеслося якесь жалісне квиління.

Тоді пан-отець увільнив одну руку з моїх долонь і, глядячи на мене, витягнув її до вікна, немов би хотів мені щось показати.

Майже інстинктовно глянув я на довге, низьке вікно. Фіранки заслоняли його цілковито і, хоч легко ворушилися від подуву вітру, не було там нічого особливого.

Чув я, як шуміли і зітхали старі смереки немов розхвилюване море.

Старець держав ще якийсь час піднесену руку, а опісля спустив її і почав говорити поспішно, без передишки; часом шептав, то знову видавав якісь невиразні оклики.

Паркер вийшов швидко з глибини покою, де був досі, і заклопотаний та наляканий станув за мною.

Часом не міг я зрозуміти, що говорить хорий; то знов в його словах було стільки розпуки, що я не можу зважитися, щоби їх повторити.

— Терпіння світа — закликав знову. — Ото стогнуть під моїм вікном і облягають ложе смерти старця без серця і злого священика!.. Боже мій, всі ці невинні мученики! Ціла товпа людей і нещасливих сотворінь. А я йшов своїм шляхом і не хотів зайнятися їх терпінням, або сидів спокійно при теплих огниці! А тепер прийшли всі вони докоряти мені за свою нужду! Як мало молився я за біль інших!

Сказав то і почав гарячо молитися, взивав Божої помочи для всіх тих, що страждають. І справді мав я вражіння, що в часі тої молитви нагло втих шум вітру.

По хвилі старець перестав молитися і нарікав даліше:

— Бачите... бліді тварі глядять на мене крізь шиби... нема фіранок, котрі могли би мене від них заслонити... Їх сухирляві пальці ударяють в вікна і грозять!.. А я замкнув двері свого серця і не можу вже їх утворити, щоби дозволити їм увійти!.. Глядіть, отам личко хорої дитини: бліді має уста, очі непритомні джогать в гарячі!.. Терпіння світа!.. А ото душі найнижчі, благають, щоби я їх увільнив, — душі, про котрих забули всі живі, а я найбільше зі всіх, я — найгірший грішник. Задовго жив я серед вигоди життя і забув про його біль!

Звернувся до срібного хреста, що висів над ліжком і приглядався йому серед мовчанки. Потім знову заглибився в пристрасній молитві і благав Спасителя в імя Його крови і в імя хреста, щоби змилосердився над тими, що терплять.

Та молитва, котру чув я виразно, відкрила мені велику тайну — тайну великого, близького звязку терпінь Христа і Його дітей. Бачив я, як уставилися вони в одній огнистій лінії на темнім тлі безмежного болю, котрий, здавалося, виповняв покій, пливучи зі серця мого старого друга.

Нагло глянуv він на мене з токою проникливістю, що я мусів склонити голову, а кожне слово, що його він вимовляв, бичувало мені серце.

— А ти, мій сину, що вчинив, щоби допомогти нашому Творцеві і Його дітям? Ти чував — чи спав? Яка була твоя участь в спасеннім ділі Відкуплення? Чи вірив ти за тих, що не вміли вірити? Чи мав надію за тих, що попадали в розпуку? Чи любив за тих, котрих серце не могло запалати? А якщо не міг словнити того всього, чи принаймні шукав ти і зумів приймити той біль, котрий би тебе злучив з дітьми Бога? Чи думав хоч про те, щоби з ними співчувати? Чи теж радше відвертав очі від надто зворушливого і болючого виду?.. Але ким же я є сам, щоби мав право так тебе обвиняти?..

Паркер осторожно похилився надо мною:

— Він умре, пане, якщо не удасться вам дещо його успокоїти.

Старець почув ті слова, сказані півголосом, бо майже з сердитістю закликав:

— Успокоїти мене? Бути спокійним, коли світ увесь терпить і стогне? Чи гадаєте, що можу лежати спокійно, коли та товпа добивається до мого вікна?

А потім з криком перестрашу:

— Гляньте! Вже є в моїм покою! Наповнили весь простір і дивляться на мене жалібно. Не можу, не можу, то забагато для мене!

Заслонив лице старими, худими руками і обернувся до стіни.

Несвідомо встав я з крісла і розглянувся довкруги. Направду мав я вражіння, що в повітрі в покою було щось чужого. Здавалося мені, що многі-многі обличчя з'являлися над параваном і ховалися знову поспішно. Образ, що висів на протилежній стіні ворухився як двері, немов би хотів когось випустити. Ковдра в ногах ліжка порушалася злегка, якби хтось сів на ліжку. І чув я, як за моїми плечима Паркер віддихав тяжко крізь зитиснені зуби.

Всьо то тревало секунду. В хвилину пізніше похилився я над ліжком і положив руку на рамя пан-отця. В дотику чув я, що його ціле тіло і моя рука дрожали.

— Дорогий старий друже — просив я — чи не міг би ти лежати спокійно? Коли би ти знав, до якої розпуки допроваджуеш нас обох!..

Додав я ще кілька слів християнської потіхи. Дивно мені було промовляти в той спосіб до того старця, тисячу рази краще від мене обізнаного зі всіми тайнами любови Бога.

Слухав він хвилину, потім вхопив мої руки і поглянув на мене перестрашений.

— Так, так, але ви не розумієте того і забуваєте, що я є священником!

Я сів знову і намагався повздержати безпотрібний дрощ, що тряс мною.

Старець приглядався мені мовчки; врешті майже спокійним голосом запитав:

— Чи далеко ще до світанку?

— Нема ще півночі, пан-отче — відповів за мною лагідний голос Паркера.

— В такім разі ще помолюся — сказав старець. Радість поверне разом зі сонцем.

Без сліду недавнього зворушення обернувся, здіймив зі стіни хрест, поцілував його і повісив на місце. Потім знову заслонив обличчя долонями і був нерухомий.

Вихор на дворі утих зовсім, але за кожним разом, коли через вікно долітав до покою свист вітру, хорий нагло дровав, наче би відчував проймаючий біль.

Голову і плечі опер на подушки. По довгій мовчанці його руки опали і він положив їх на груди. Очі мав замкнені і віддихав правильно. Мав я надію, що нарешті засне в тій позиції.

Звернувся я обережно до Паркера, але, мабуть, мій рух викликав якийсь галас, бо, коли я хотів заговорити до старого слуги, свої очі влядив він в лице свого пана.

Оглянувся я і спостеріг, що старець випрямився на подушках.

— Іди спати, сину! — сказав мені неначе би сам пробудився. — Чому ви тут оба? Паркер, длячого дозволив ти йому прийти?

— Я сам пробудився і прийшов — відповів я — Паркер тут нічого не винен.

— Добре, але тепер прошу пожитися. Чи можу числити на вас завтра рано при Сл. Божій?

Хотів я переконати його, що він конечно повинен позістати в ліжку, але поквалним рухом перервав мої слова:

— Ви не можете мене зрозуміти! — промовив рішучо. Та Сл. Божа є для мене одинокою надією полекіші. Радість поверне рано. Чимало душ тут і всюди ожидає тої радості; постараюся не зробити їм розчарування. Я сам впрочім ожидаю її цілим серцем! Іди, сину, лиши мене! Побачимося завтра раннім ранком.

Усміхнувся так мило, що я довше не спротивлявся його просьбі. Встав я отже і вийшов зовсім спокійний.

Чверть години лежав я в ліжку, коли Паркер застукав до моїх дверей, що були напів отворені.

— Тепер він цілком спокійний, прошу пана — сказав мені. — Не думаю, щоби міг заснути, але ніяк не хоче згодитися, щоби я чував в його покою.

— Чи ви бачили його вже коли передтим в такім стані? — запитав я.

— Ще ніколи, прошу пана — відповів мені, а я бачив, як в очах того доброго чоловіка ясніли сльози і дрожали йому уста.

— В кожному разі цієї ночі бачили ми і чули дивні речі — промовив я. — Пан-отець, котрого так любите, є в руках Бога.

Обличчя старого слуги нагло скорчилося і сльози триснули йому з очей.

— Вибачте мені, пане! Я ще зворушений і занепокоєний тим, що я бачив. Чи хочете, щоби згасити свічки?

Зробив він то і положився на канапі. Часто будився я підчас решти ночі. За кожним разом обережно підходив до дверей і надслухував від сторони сходів. Завсіди бачив я смугу світла крізь двері пан-отця, а раз чи два рази почув шепотання слів.

Щойно над раном заснув я міцно.

Коли пробудився, Паркер в глибині покою чистив мое убрання. Ковдра і подушка зникли вже з канапи і ніщо в лиці старого слуги не зраджувало, що в ночі діялося щось незвичайне.

— Чи бачили ви його? Як чується? — запитав я поспішно.

— Бачив я, прошу пана — говорив Паркер — якраз убирається і буде готов о пів до осьмої. Тепер доходить сьома.

— Але як чується? — повторив я запит.

— Направду не знаю — відповів Паркер. — Не робить вражіння хорого, але знову є дуже мовчаливий... Чи маю я ще що для вас зробити?

Дякую вам, нічого вже не потребую.

Поспішно встав я з ліжка і збирався при світлі свічки, бо в покою було ще темно. Коли підніс стори, небо заледви почало прояснятися над протилежним крилом дому. Вийшов я на сходи, станув на хвилю і чув гомін кроків в покою пан-отця. Отворив я двері до капліці й увійшов.

(Переклав П. Іс.)

З Конопніцкої.

Чи наврочив мене хто,
Чи сниться: наче з хати
Гукає голос: „стрільче, чув?
Пора тобі вставати“!

Гей, зорішлива ніч!

Я коника кульбачу,
І кріс хапаю в руки,
За мною чорні круки
Летять, як хмара й крачуть...

Гей зорішлива ніч!

— — — — —
Замкнув ворота батько,
А мати плаче тихо,